

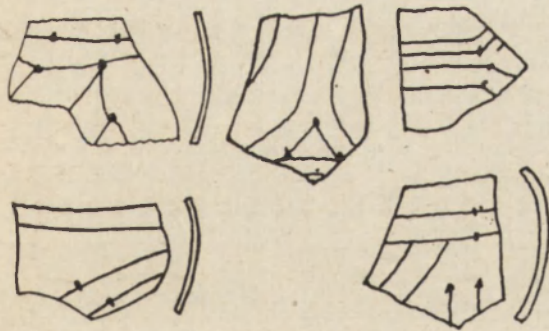
Bonifacy Zielonka

Stanowisko wielokulturowe w Adolfinie w pow. aleksandrowskim

Le gisement à civilisations multiples à Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski

W odległości 1 km na wschód od cmentarza bodzanowskiego i 1 km na północ od doliny Bachorzy, przy trakcie Radziejów-Nieszawa, wznosi się obszerne 2-hektarowe wzgórze o wysokości 5 m ponad poziom otaczających pól. Gleba tu z wielką domieszką piasku o 40-cm warstwie uprawnej. Pod wpływem działających na Kujawach wiatrów uległy denudacji zachodnie zbocza wzgórza, wskutek czego warstwy kulturowe z zabytkami od neolitu do okresu rzymskiego są niszczone od lat.

Próbné wkopy wykazały, że całe wzgórze na przestrzeni wieków było użytkowane jako teren osadniczy i pochówkowy. Świadczą o tym liczne jamy mieszkalne i resztki grobów ciałopalnych. Najstarsze zabytki tego stanowiska należą do kultury ceramiki wstęgowej rytej (ryc. 1) oraz młodszej jej fazy; obok występują zabytki kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych, następnie jamy z inwentarzem z epoki brązu i okresu halsztackiego, okresu lateńskiego, rzymskiego i wczesnośredniowiecznego.

Ryc. 1. Adolfin, pow. aleksandrowski. Ceramika z jamy kultury ceramiki wstęg, 1/4 w. n.

Fig. 1. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Céramique d'une fosse de la civilisation de céramique rubanée, 1/4 gr. nat.

Na badanym stanowisku odkryto ogółem 17 grobów ciałopalnych z okresu rzymskiego, 4 groby szkieletowe z okresu lateńskiego i rzymskiego, 8 grobów wczesnośredniowiecznych, jeden wtórny pochówek neolityczny, jeden neolityczny grób bydłowy oraz kilkanaście jam bez inwentarza. Z uwagi na największe nasilenie materiałów z okresu rzymskiego, występujących na omawianym stanowisku, główny akcent

niniejszej notatki zostaje położony właśnie na nie.

Groby ciałopalne z okresu rzymskiego

Z ogólnej ilości 17 odkrytych grobów ciałopalnych 8 zachowało się w nikłych szczątkach i bez inwentarza — prawdopodobnie teren był w przeszłości przekopywany, wskutek czego z większości grobów zachowały się jedynie nikłe ślady. Lepiej zachowane groby przedstawiają się następująco:

Grób 1

Na głębokości 40 cm zarysowała się jama, o średn. 40 cm i 35 cm głęb., zawierająca ułamki naczyń brunatnych oraz brązową sprzączkę. Niżej, wśród ciałopalenia, które wypełniało jamę do dna, znajdowała się popielnica.

Ryc. 2. Adolfin, pow. aleksandrowski. Część zawartości grobu 1 z okresu rzymskiego; a) ok. 1/4 w. n., b) ok. 2/3 w. n.

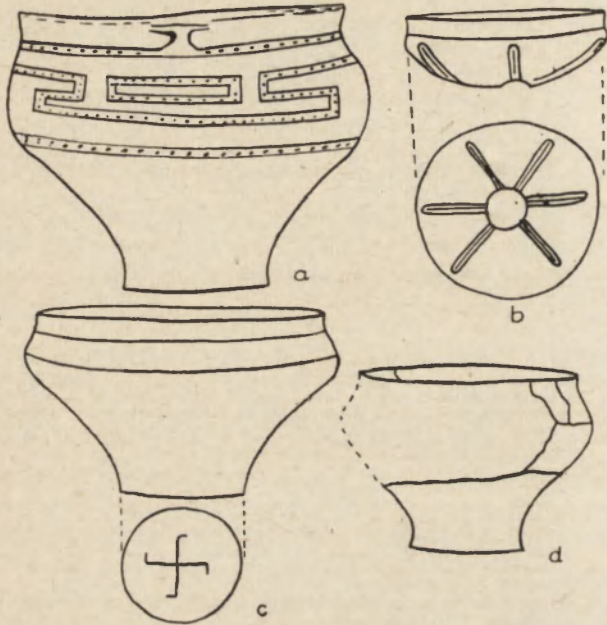
Fig. 2. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe № 1 de la période romaine; a) env. 1/4 gr. nat., b) env. 2/3 gr. nat.

Popielnica dwustożkowata czarna, z pionową szyjką. Na poziomie szyjki dwa przeciwległe kolankowate uszka o rozszerzonych nasadach. Brzusiec pod szyjką zdobiony pasmem dołków, obramowanych 2 liniami, niżej biegnie meander zdobiony dołkami. Spód brzuśca smukły, przechodzi nieznacznie w dno. Wys. 19 cm, średn. otworu 14 cm, brzuśca 20 cm, dna 9,5 cm (ryc. 2a).

Z ułamków sklejoną naczynie przystawkowe, wazowate, brunatne, o powierzchni gładzonej, zdobione u nasady szyjki poziomą bruzdą, pod którą biegnie ornament meandrowy. Brzusiec przechodzi w rozszerzoną nóżkę. Meander obramowany jest od góry i dołu zdobioną listwą. Wys. 18,5 cm, średn. brzuśca 25 cm, otworu 22 cm, dna 10,4 cm (ryc. 3a).

Wazowata miska na szerokiej nóżce, z ostrym załomem brzuśca i zwężającą się ku górze szyjką z pionową krawędzią, pod którą biegnie pozioma bruzda, a nad załomem brzuśca druga równoległa. Dno od spodu zdobione jest rytą swastyką. Powierzchnia gładzona, brunatna. Wys. 11 cm, średn. otworu 15 cm, brzuśca 17,2 cm, dno 7,6 cm (ryc. 3 c).

Płytką miseczką z pionową szyjką, oddzielną od brzuśca poziomą bruzdą. Spód pokryty 6 promieni-

Ryc. 3. Adolfin, pow. aleksandrowski. Reszta zawartości grobu 1 z okresu rzymskiego; ok. $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 3. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe N 1 de la période romaine; env. $\frac{1}{4}$ gr. nat.

stymi żeberkami, naklejonymi na powierzchnię. Powierzchnia gładzona, brunatna. Wys. 5 cm, średn. otworu 14,5 cm, brzuśca 14,5 cm, dna 4,5 cm (ryc. 3 b).

Ułamek głębokiej miseczki na szerokiej nóżce, wazowatej, z zaokrąglonym załomem brzuśca i pionową, niewyodrębnioną szyjką. Powierzchnia gładzona, brunatna. Wys. 11,4 cm, średn. brzuśca 17 cm, otworu 14,4 cm, dna 7,8 cm (ryc. 3 d).

Sprzączka brązowa, prostokątna, z okuciem z brązowej blachy zgiętej we dwoje i złączonej nitami. Na ośce ramy w wycięciu okucia widełkowaty kołec. Dł. 4 cm, szer. 1,8 cm (ryc. 2 b) ¹.

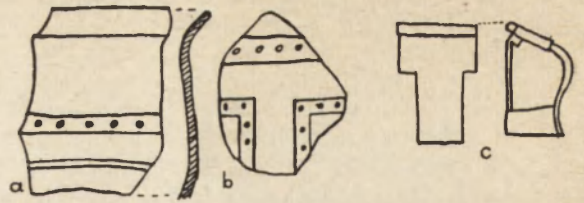
Grób 2

Na głębokości 25 cm w szarej ziemi znajdowały się resztki ciałopalenia, kilka ułamków naczynia zdobionego meandrem, ułamek miseczki oraz zapinka żelazna z płaskiej taśmy, esowato zgiętej, z szeroką, prostokątną główką, zaopatrzoną w poprzeczny rowek, którym biegnie cięciwa sprężynki. Nóżka tępo ścięta, pochewka wysoka. Dł. 3,8 cm, szer. 2,6 cm (ryc. 4).

Grób 3

Na głębokości 35 cm znajdowała się jama z rozwleczonym ciałopaleniem, o średn. 65 cm, głęb. 50 cm.

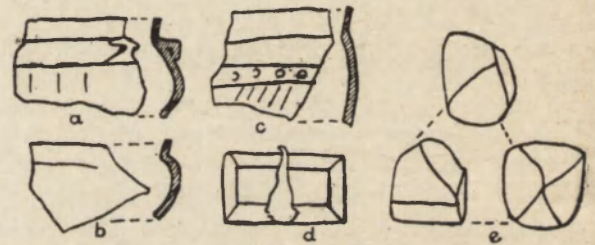
¹ Adolfin, grób 1. Analogiczna sprzączka znana jest z Czacza, pow. kościański. Por. J. Kostrzewski, *Wielkopolska w pradziejach*, 1955, ryc. 752.

Ryc. 4. Adolfin, pow. aleksandrowski. Zawartość zniszczonego grobu 2 z okresu rzymskiego; $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 4. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe dévastée N 2 de la période romaine; $\frac{2}{4}$ gr. nat.

Inwentarz składał się z ułamków naczyń wazowatych z kolankowatymi uszkami, zdobionych ukośnym kreskowaniem i meandrem, oraz miseczki z żeberkowaniem i promienistymi bruzdami. Powierzchnia gładzona, brunatna (ryc. 5 a—c). Poza tym znajdowała się tam sprzączka prostokątna z żelaznej taśmy o przekroju daszkowatym, z kołcem (ryc. 5 d). Osełka piaskowcowa o 5 płaszczyznach, średn. 3,4 cm (ryc. 5 e).

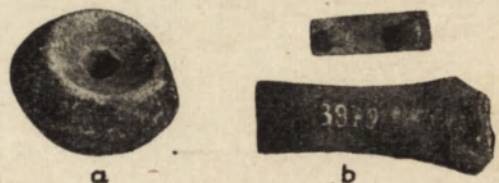
Ryc. 5. Adolfin, pow. aleksandrowski. Resztki inwentarza zniszczonego grobu 3 z okresu rzymskiego. a—c) ceramika; d) sprzączka do pasa; e) osełka; $\frac{2}{4}$ w. n.

Fig. 5. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Restes du mobilier de la tombe dévastée N 3 de la période romaine a—c) céramique; d) boucle de ceinture; e) pierre à aiguiser; $\frac{2}{4}$ gr. nat.

Grób 4 i 5 (podwójny)

Na głębokości 35 cm i na obszarze 1,5 m² znajdowało się skupisko skorup, ciałopalenia i drobnych przedmiotów, należących do dwóch grobów: męskiego i kobiecego. Potłuczona ceramika składa się z ułamków naczyń wazowatych zdobionych meandrem, miseczek zdobionych trójkątami, żłobkami i dołkami. Znajdował się tam ułamek naczynia z ażurową nóżką.

Prześlik dwustożkowaty z wklęsłymi podstawami o średn. 4 cm i 2,1 cm grub. (ryc. 6 a). W pewnym oddaleniu od tych przedmiotów znajdowało się krzesiwo taśmowe z esowatym uszkiem, zdobione po-

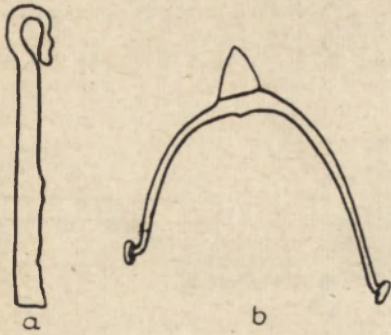

Ryc. 6. Adolfin, pow. aleksandrowski. Część zawartości grobów 4—5 z okresu rzymskiego; ok. $\frac{1}{2}$ w. n.

Fig. 6. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu des tombes Nos 4 et 5 de la période romaine; env. $\frac{1}{2}$ gr. nat.

przecznymi żeberkami. Dł. 8 cm, szer. 0,8 cm (ryc. 7 a).

Od strony zachodniej na dnie jamy znajdowała się ostroga o nierównych ramionach z półkulistymi guzkami i stożkowatym bodźcem, osadzonym na rozszerzonej taśmie o przekroju płasko-wypukłym. Rozpiętość ramion 5,5 cm (ryc. 7 b).

Ryc. 7. Adolfin, pow. aleksandrowski. Reszta zawartości grobów 4—5 z okresu rzymskiego; $\frac{1}{4}$ w. n.
Fig. 7. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu des tombes Nos 4 et 5 de la période romaine; $\frac{1}{4}$ gr. nat.

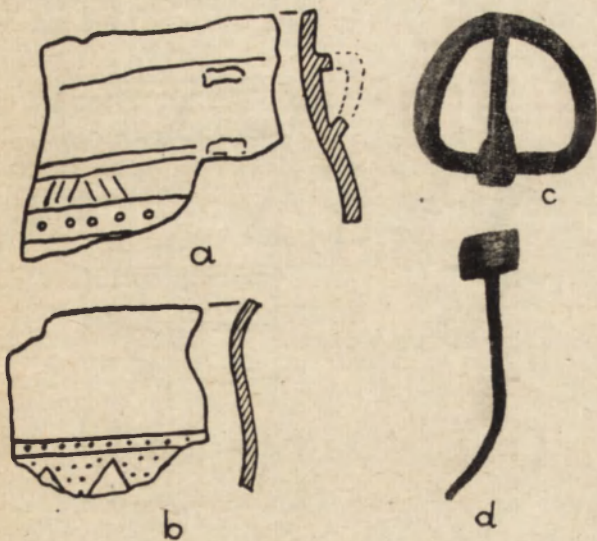
Prostokątna blaszka z 2 nitami na końcach. Dł. 3,3 cm, szer. 2,5 cm (ryc. 6 c).

Okucie pasa z podwójnej blaszki żelaznej, spojonej 2 nitami w szerszym końcu, koniec węższy, sklepany dłutowato. Dł. 6,5 cm, szer. 2,6 cm (ryc. 6 b).

Ułamek żelaznego okucia z 2 otworkami. Ułamek szydła o przekroju czworograniastym. Dł. 5,3 cm, szer. 0,4 cm.

Grób 6

Na głębokości 30 cm znajdowała się jama o średn. 1,2 m i 50 cm głęb., zawierająca ciałopalenie zmieszane z ułinkami naczyń na nóżkach, zdobionych meandrami i zakropkowanymi trójkątami, oraz ułamek miseczek z promienistym żłobkowaniem, brunatne (ryc. 8 a, b). Znajdowała się tam półkolista sprzączka

Ryc. 8. Adolfin, pow. aleksandrowski. Inwentarz zniszczonego grobu 6 z okresu rzymskiego; $\frac{1}{4}$ w. n.
Fig. 8. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Mobilier de la tombe dévastée N° 6 de la période romaine; $\frac{1}{4}$ gr. nat.

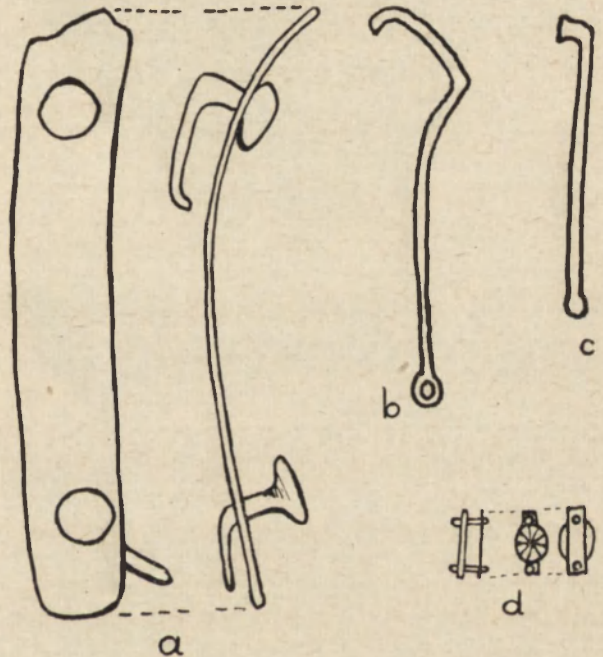
żelazna z czworograniastą taśmą z kolcem. Wymiary: 3,5 cm $\times$ 4 cm (ryc. 8 c).

Gwóźdź żelazny z czworoboczną płaską główką, dług. 5 cm i 3 mm grub. trzonka (ryc. 8 d). Jama od strony południowej obstawiona była trzema głazami.

Grób 7

Na głębokości 30 cm zarysowała się jama, o średnicy 35 cm i 30 cm głęb., zawierająca wśród ciałopalenia ułamek przepalonego, wazowatego naczynia na nóżce. Obok znajdował się ułamek stopionej brązowej zapinki oraz okucie z żelaznej taśmy z dwoma nitami, dług. 13 cm, szer. 2,2 cm (ryc. 9 a).

Klucz żelazny od kasetki, hakowato zagięty, zakończony okrągłym uszkiem. Dł. 14 cm, grub. 0,6 cm (ryc. 9 b).

Ryc. 9. Adolfin, pow. aleksandrowski. Inwentarz ze zniszczonego grobu 7 z okresu rzymskiego; a—d) $\frac{2}{3}$ w. n., b) $\frac{1}{2}$ w. n., c) $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 9. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Mobilier de la tombe dévastée N° 7 de la période romaine; a, d) $\frac{1}{2}$ gr. nat., b) $\frac{1}{2}$ gr. nat., c) $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Masywna sprężynka od zamka, z nitom, o dług. 9,2 cm, grub. 0,5 cm (ryc. 9 c). Okucie z brązowych blaszek, połączonych 2 nitami: spodnia blaszka prostokątna, górna kolista, zdobiona promienistym kreskowaniem. Dług. 1,3 cm (ryc. 9 d).

Grób 8

Na głębokości 35 cm znajdowało się naczynie w jamie słabo od tła wyodrębnionej, zawierające ciałopalenie. Naczynie szaroziemiste, w przybliżeniu dwustożkowate, z małym uszkiem. Powyżej żalomu biegnie wypukła listwa, obramowana ukośnym kreskowaniem. Wys. 18 cm, średn. otworu 18 cm, brzuśca 24 cm, dna 9 cm (ryc. 10 a). Wewnątrz popielnicy wśród ciałopalenia znajdował się przepalony gładzik rogowy, ostro zakończony. Dł. 12,2 cm, szer. 1,7 cm (ryc. 10 b).

Groby szkieletowe z okresu późnolateńskiego i rzymskiego

Na wzgórzu adolfińskim natrafiono również na cztery groby szkieletowe z okresu późno-

lateńskiego i rzymskiego. Inwentarz grobów 2—4 nosi cechy przejściowe o elementach późnego okresu lateńskiego i starszego okresu rzymskiego, grób 1 pochodzi z końca II w. n. e.

Ryc. 10. Adolfin, pow. aleksandrowski. a) popielnica z grobu 8 z okresu rzymskiego, $\frac{1}{2}$ w. n.; b) gładzik kościany, znaleziony wśród ciałopalenia, $\frac{1}{2}$ w. n.

Fig. 10. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. a) urne cinéraire de la tombe N° 8 de la période romaine, $\frac{1}{2}$ gr. nat.; b) lissoir en os trouvé parmi les cendres funéraires, $\frac{2}{3}$ gr. nat.

Grób 1

Na zachodnim stoku wzgórza, na głębokości 40 cm, znajdował się w ciemnoszarej ziemi szkielet kobiety leżącej na prawym boku, w pozycji na wpół skurczzonej i z podłożonymi pod głowę rękami. Głową była skierowana na południowy zachód, czyli ku najwyższej partii pagórka. Czaszka dobrze zachowana, natomiast kości kręgosłupa i kończyn w szczątkach. W oddaleniu 20 cm od twarzy znajdowała się głęboka miseczka na nóżce, przed łokciami przęślik gliniany, a pod ciemieniem, za kręgam szyjnymi, żelazna zapinka (ryc. 11 a).

Miseczka wazowata, o ostrym załamie brzuśca i wyodrębnionej nóżce, ma ostro wgiętą szyjkę i rozchyloną krawędź. Powierzchnia gładzona, brunatnoszara. Wys. 11,5 cm, średn. otworu 15,6 cm, brzuśca 16,4 cm, dna 7,5 cm (ryc. 11 b).

Przęślik dwustożkowaty, gładzony, szary, o podstawach wgłębionych. Średn. 3,7 cm, wys. 3 cm (ryc. 11 c).

Zapinka żelazna z płaskiej taśmy, kształtu litery T, z szeroką główką, kryta srebrną blaszką. Dł. 3,8 cm, szer. 2,6 cm (ryc. 11 d).

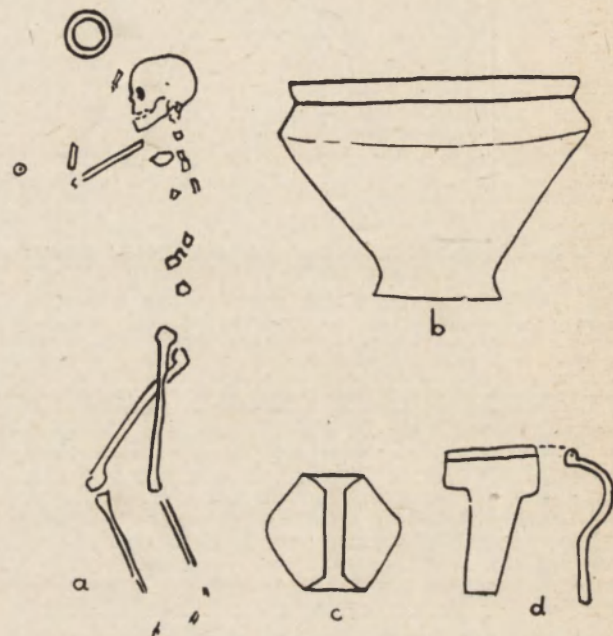
Grób ten jest datowany głównie na podstawie zapinki, którą wg Almgrena (s. 66 oraz grupa V, fig. 116, 117) można zaliczyć do zapinek kręgu skandynawskiego z końca II w. n. e.

Grób 2

Na południowo-wschodnim skłonie wzgórza odkryto trzy skurczone szkielety z późnego okresu lateń-

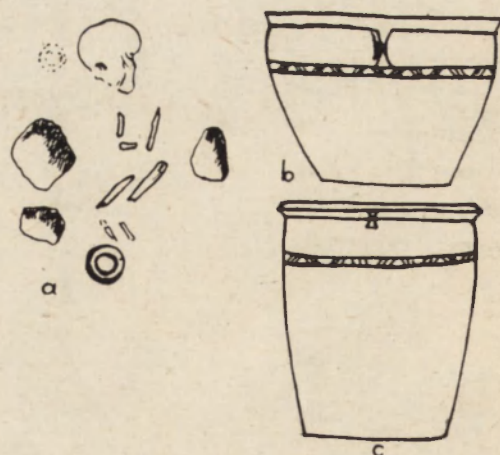
skiego i początków okresu rzymskiego. Na głębokości 170 cm, pod szkieletem wczesnośredniowiecznym, znajdował się bardzo słabo zachowany skurczony szkielet, leżący w szarej ziemi na prawym boku i zwrócony głową ku północnemu wschodowi. Przed twarzą znajdowało się naczynie czarne, baniaste, o rozchyłonej krawędzi, w okolicy szyi dwie zapinki oczkowe z brązu, a przed kolanami dwa naczynia, włożone jedno w drugie (ryc. 12 a).

Naczynie sprzed twarzy nie dało się zrekonstruować.

Ryc. 11. Adolfin, pow. aleksandrowski. Grób szkieletowy 1 z okresu rzymskiego i jego zawartość: a) szkielet, b) naczynie, c) przęślik, d) zapinka; b — $\frac{1}{2}$ w. n., c—d — $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 11. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Sépulture à squelette N° 1 de la période romaine et son contenu: a) le squelette, b) un récipient, c) fusaiole, d) fibule; b — $\frac{1}{2}$ gr. nat., c—d — $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Ryc. 12. Adolfin, pow. aleksandrowski. Grób szkieletowy 2 z okresu późnolateńskiego i jego zawartość; b—c) $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 12. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Sépulture à squelette N° 2 de la période de La Tène III et son contenu; b—c) $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Naczynie doniczkowate z poziomo ściętą krawędzią i uszkiem o rozszerzonych nasadach, zdobione na wypukłości brzuśca pasmem ukośnych kresk o zmiennych kierunkach, szare. Wys. 8,8 cm, średn. otworu 12,8 cm, brzuśca 12 cm, dna 7,7 cm (ryc. 12 b).

Naczynie prawie cylindryczne o facetowanej krawędzi, czarne, powierzchnia gładzona. Na brzuścu biegnie pasmo ukośnych kresk o zmiennych kierunkach, obramowane 2 liniami, uszko przewężone. Wys. 12 cm, średn. otworu 11 cm, brzuśca 11,2 cm, dna 8 cm (ryc. 12 c).

Ryc. 13. Adolfin, pow. aleksandrowski. Zapinki oczkowate z grobu 2, $\frac{2}{3}$ w. n.

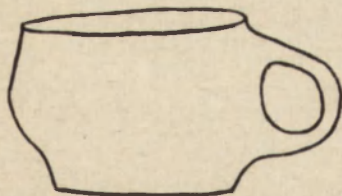
Fig. 13. Adolfin, distr. d'Aleksandrow Kujawski. Fibules à oeillette de la sépulture № 2, $\frac{2}{3}$ gr. nat.

Ułamki naczynia dwustożkowatego o zaokrąglonym załomie, z wgiętą szyjką, pod nią dwie wypukłe listwy, niżej pionowe bruzdy; czarne.

Dwie identyczne zapinki brązowe z 5-zwojową sprężynką i górną cięciwą. Kabłąk esowaty, w główce 2 otworki, na zgięciu poprzeczny grzebień, nóżka o przekroju daszkowatym. Dł. 6,8 cm, szer. 1,1 cm (ryc. 13 a, b).

Grób 3

Na głębokości 40 cm znajdował się szkielet skurczony, leżący na prawym boku, zwrócony głową ku północnemu wschodowi, bardzo słabo zachowany, bez wyposażenia.

Ryc. 14. Adolfin, pow. aleksandrowski. Kubek z grobu szkieletowego 4 z okresu późnolateńskiego, $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 14. Adolfin, distr. d'Aleksandrow Kujawski. Gobelet de la sépulture à squelette № 4 de la période de La Tène III, $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Grób 4

Na głębokości 40 cm znajdował się skurczony, słabo zachowany szkielet, leżący na lewym boku, zwrócony głową ku północy. Przy prawym ramieniu znajdował się nóż, przed twarzą naczynie beczułkowate z wystającym uchem, szare. Wys. 9 cm, średn. otworu 12,4 cm, brzuśca 13,8 cm, dna 9,5 cm (ryc. 14).

Opisane 3 groby, znajdujące się w skupieniu, mogą być datowane na podstawie ceramiki i typów zapinek na koniec okresu lateńskiego i początek okresu rzymskiego. Mała liczba grobów szkieletowych tłumaczyć się daje zniszczeniem warstw kulturowych późniejszymi pochówkami i działalnością gospodarczą czło-

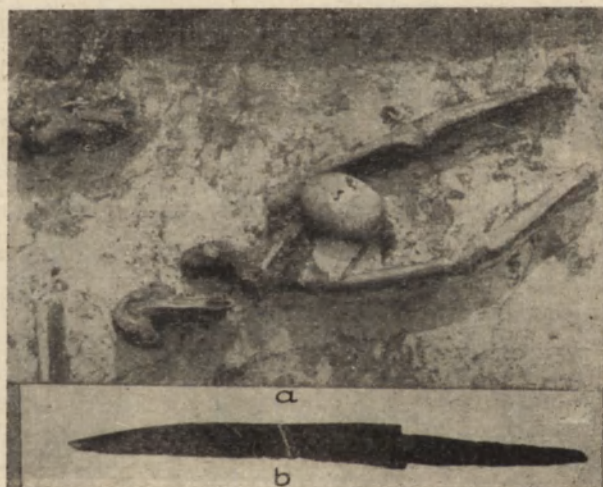
wieka, mianowicie wykarczowaniem lasu, jaki porastał wzgórze w XIX w.

Groby wczesnośredniowieczne

Na stanowisku adolfińskim, podobnie jak w Bodzanowie, pochówki szkieletowe pojawiają się znów we wczesnym średniowieczu. Z ogólnej ilości 8 szkieletowych grobów, leżących rzędem na przestrzeni 4 m $\times$ 22 m, pięciu zmarłych leżących na wznak w pozycji wyprostowanej skierowano głowami ku wschodowi, trzech zmarli leżeli głowami ku zachodowi. Spośród tych grobów dwa zasługują na specjalną uwagę.

Grób 1

W pobliżu szczytu pagórka, na głębokości 40 cm, natknięto się na szkielet męski, leżący na wznak, głową do wschodu, z 10-stopniowym odchyleniem ku północy. Kości ramion i kończyn dolnych słabo zachowane. Na prawym barku znajdowała się żuchwa, głowa zaś spoczywała między kośćmi udowymi, zwró-

Ryc. 15. Adolfin, pow. aleksandrowski. Grób 1 osobnika męskiego, z okresu wczesnośredniowiecznego, z czaszką między udami. Nóż znajdował się obok czaszki; b) $\frac{2}{3}$ w. n.

Fig. 15. Adolfin, distr. d'Aleksandrow Kujawski. Sépulture d'un individu masculin № 1 du haut moyen-âge avec le crâne entre les fémurs. Le couteau se trouvait auprès du crâne; b) $\frac{2}{3}$ gr. nat.

ona twarzą ku północnemu zachodowi. Czaszka od góry była przedziurawiona. Na prawym udzie leżał nóż, wchodzący końcem ostrza pod czaszkę (ryc. 15). Forma tego pochówki stanowi znamieny rys obyczajowy związany z wierzeniami demonologicznymi, które nakazywały unieszkodliwiać działalność demoniczną osobników, uznawanych za szkodliwych i znanych w wierzeniach ludowych pod nazwą „strzygi”. Osobnikowi takiemu po śmierci obcinano głowę przy pomocy łopaty (rydla), przebijano ją kołkiem i wsadzano między nogi².

² Wymowną ilustrację, potwierdzającą stosowanie specjalnych zabiegów w stosunku do „strzyg”, podaje nam zapiska z XVII w. w łacińskim dziele pt. *Summa Angelica de casibus* — Angelus de Clavasio (Alafin, Nurenberge, p. A. Asberger, MDCXCII). Dzieło to znajduje się w posiadaniu prof. dr. Jana Zabłockiego,

Grób 2

W oddaleniu 6 m od opisanego szkieletu znajdował się szkielet kobiety, na głębokości 45 cm, nienormalnie ułożony, bo twarzą do spodu, z rozłożonymi ramionami i z podniesionymi stopami. Zmarłą złożono do grobu grzbietem do góry. Szkielet był skierowany głową na zachód (ryc. 16). Jest to drugi znany z literatury i z tradycji sposób grzebania „strzyg”³. Identyfikacyjny układ szkieletu z okresu rzymskiego stwierdzono na cmentarzysku bodzanowskim⁴, co stanowi może niezbity dowód przetrwania starych tradycji wierzeniowych na przestrzeni blisko tysiąca lat!

Ryc. 16. Adolfin, pow. aleksandrowski. Grób wczesnośredniowieczny 2. Szkielet kobiety ułożony na brzuchu
Fig. 16. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Sépulture du haut moyen âge N° 2. Le squelette d'une femme est posé sur le ventre

Grób 3

Na głębokości 45 cm znajdował się szkielet kobiety, zwrócony głową na wschód (ryc. 17 a). Pod prawą

Uniwersytet M. Kopernika, Toruń, Mickiewicza 30. Na ostatniej pustej karcie tegoż dzieła znajduje się zapiska wykonana ręcznym pismem następującej treści:

„Casus de Strigis.

Trafiło się Anno 1674 że człowiek jeden umarł w Trzeszawey, który z krewnych swoich osobom wielkie czynił złości onych dusząc, bijąc y krew z nich wysysając; mówią że to stryga; ktorego doł otworzywszy należeli go iako wor, świeziusienkiej krwi pełnego, kazalem go (mowi X Pleban) wdole na gębę położyć, ale teyże nocy, przyszedł do swego syna ktorego srodze zbił y wczora powiedano że umarł. Panowie Parochiani instant barzo, ażeby mu szyję uciąć rydlem, dubitant an sit receptum ab Ecclesia tak postępować crudeliter?

Quaeritur an cadaveri quod post funus exercet maleficia possit caput in sepulcro amputari ut cessent illa maleficia?

R. Posse amputari. Ratio est. Quia dupliciter possunt maleficia tolli. Primo per Exorcismos. Secundo per amotionem . . .” itd.

Pisownia oraz interpunkcja zachowane wg oryginału. Łaciński tekst dość długi, pouczający, jakimi środkami można unicestwiać działalność demonów, kończy się zdaniem: „ergo licitur occidere strygam”. W przytoczonym polskim tekście mamy potwierdzenie stosowania dwojakiego rodzaju unieszkodliwiania upiórów: przez odwracanie zwłok do góry grzbietem oraz przez ucięcie głowy.

³ O „strzygach” pisze K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, Kraków 1938, cz. II, § 517, oraz J. Kostrzewski, *Kultura prapolska*, Poznań 1949, s. 372, przyp. 482.

⁴ „Przeł. archeol.”, t. 10: 1958, s. 351, grób 5, ryc. 38.

skronią leżały 2 małe kabłączki srebrne, koliste, z esowatym zakończeniem (ryc. 17 b). Kabłączek o średn. 1,5 cm i grub. 3 mm, drugi o średn. 1,6 cm i grub. drutu 2 mm. Rozmiary kabłączków wskazywałyby na wieki X—XI, a tym samym datowałyby na ten okres i resztę grobów szkieletowych wczesnego średniowiecza. Poza kabłączkami znalazł się przy szkielecie kawałek płótna (ryc. 17 c) i kosmyk włosów (ryc. 17 d). Inne słabo zachowane szkielety nie wniosły nic charakterystycznego do opisanych grobów.

Ryc. 17. Adolfin, pow. aleksandrowski. Grób 3 z okresu wczesnośredniowiecznego: a) szkielet; b) kabłączek skroniowy; c) kawałek płótna spod kabłączka; d) kosmyk włosów; b—d — 1/4 w. n.

Fig. 17. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Sépulture N° 3 du haut moyen âge: a) squelette; b) arceau temporal; c) morceau de toile de sous l'arceau; d) mèche de cheveux; b—d — 1/4 gr. rat.

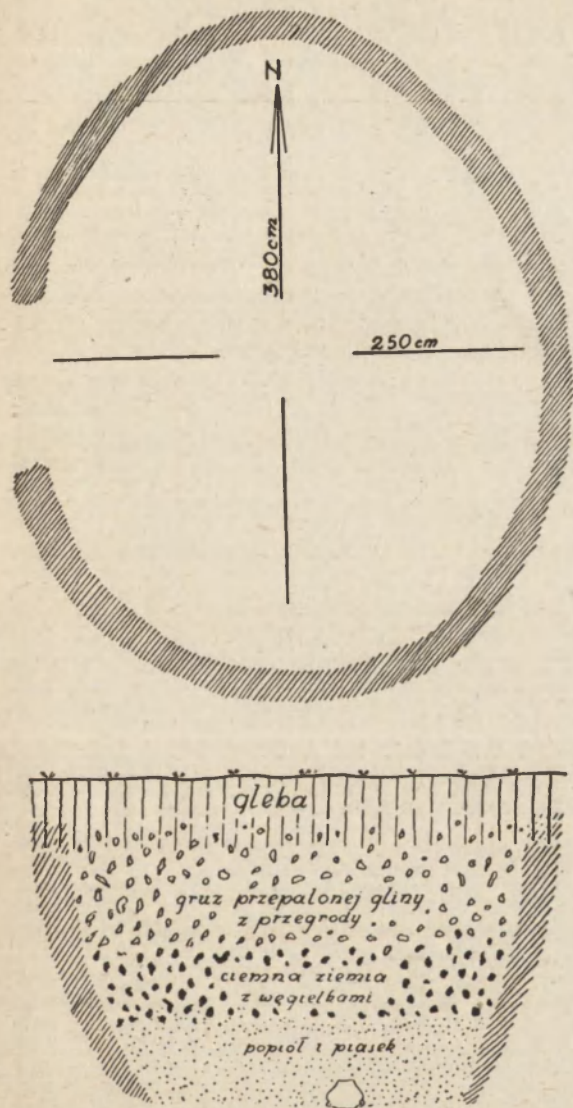
Osada rzemieślnicza z okresu rzymskiego

W oddaleniu 1 km na północ od doliny Baborzy, pomiędzy cmentarzyskiem w Bodzanowie a cmentarzyskiem w Adolfinie, na obszarze około 4 ha pługi wydobywają paloną glinę oraz bryły topionego surowca żelaza. Na tymże obszarze do głębokości 80 cm kryje ziemia wielkie ilości ułamków naczyń brunatnych, czarnych i różowych, pochodzących z okresu rzymskiego. Szczególnie znaczne nasilenie zabytków znajduje się na „półwyspowatym” polu, otoczonym od południa moczarową łąką. „Półwysep” ten, o obszarze przeszło 1 ha, odcięty jest od nasady słabo zarysowanym rowem. Na czarnoziemnej glebie występują jasnieszje plamy powstałe z wyoranej polipy.

Badania sondażowe przeprowadzone w 1956 r. wykazały istnienie osady przemysłowej, w której wypalano ceramikę oraz wytapiano żelazo.

Na głębokości 20 cm odsłonięto owalny zarys ziemianki, o wymiarach 3,80 m × 2,50 m,

wypełnionej grudami przepalanej gliny do głębokości 70 cm (ryc. 18). Duże bryły z otwor-

Ryc. 18. Adolfin, pow. aleksandrowski. Piec garncarski w osadzie rzemieślniczej z okresu rzymskiego
Fig. 18. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Four à poterie dans une bourgade artisanale de la période romaine

kami, średn. 1,5—2,5 cm, stanowią zapewne szczątki płaskiej, poziomej przegrody pieca garncarskiego. Po usunięciu polepy ukazała się jama wypełniona 40-cm warstwą czarnej ziemi

z węgielkami. Czerwone, mocno wypalone ściany jamy, grub. 20 cm, miały od strony zachodniej przerwę o szer. 1 m. Pod czarnym wypełniskiem ukazała się warstwa popiołu i piasku grub. 40 cm. W warstwie tej znajdowały się ułamki naczyń o esowatym profilu i zgrubiałej krawędzi, a na samym dnie jamy, na głębokości 1,80 m od powierzchni, znajdowało się wazowate naczynie dwuuszne, przewrócone do góry dnem. Ma ono zwężony otwór o poziomo ściętej krawędzi, przy której znajdują się 2 przeciwległe kolankowate uszka o czworobocznym przekroju. Ścianki naczynia są z lekka gładzone, szare, ze śladami zestrugiwania powierzchni. Średn. 18,6 cm, otwór 13 cm, dno 8 cm (ryc. 19). Dno jamy owalne, płaskie, o wymiarach 1,80 cm × 1,50 cm.

Podobne jamy widoczne są w licznych miejscach opisanego pola. Osadę tę wyróżnia spo-

Ryc. 19. Adolfin, pow. aleksandrowski. Naczynie z okresu rzymskiego, znalezione na dnie pieca garncarskiego, 1/4 w. n.

Fig. 19. Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Recipient de la période romaine, trouvé au fond d'un four à poterie, 1/4 gr. nat.

śród innych podobnych osad z okresu rzymskiego jej produkcyjny charakter i wygodne położenie pod spławną ongiś Bachorzą, z bogatym rolniczym zapleczem czarnoziemów kujawskich, przy trakcie wodnym łączącym rzekę Zgłowiączkę z północnym wylotem Gopła. Wyodrębnione rzemiosła, garncarskie i hutnicze, zaspokajały zapewne nie tylko potrzeby lokalne, lecz mogły stwarzać nadwyżki produkcyjne na eksport. Osadnictwo w okresie rzymskim nad Bachorzą, od Brześcia po Kruszwicę, wykazuje dość silne zagęszczenie.

Le gisement à civilisations multiples à Adolfin, distr. d'Aleksandrów Kujawski

Résumé

Situé sur une moraine élevée, le cimetière d'Adolfin ne se trouve qu'à un km du cimetière de Bodzanowo et à un km de la Bacho-

rza. Comme il résulte de la description des tombes, ce cimetière a été fondé sur le lieu d'une station existant dans la période Néoli-

thique au Hallstatt inclus. Aux confins de la période de La Tène et de la période romaine des sépultures à squelette y apparaissent, qui entourent le sommet de la colline. Ce cimetière a été dévasté par les tranchées de la dernière guerre ainsi que par le défrichement qui remonte au XIXe siècle. Lors des fouilles qui eurent lieu au cours des années 1955—1957, on a constaté l'existence de 4 sépultures avec des squelettes accroupis ainsi que 17 sépultures à incinération de l'époque romaine ancienne, et, de plus, 8 tombes du haut moyen âge remontant aux X—XIe siècles. Le mobilier des sépultures à squelette de la période de La Tène et de la période romaine est daté par la céramique et les fibules. Parmi les sépultures à incinération, 9 tombes n'ont laissé que des vestiges infimes; les tombes décrites se distinguent un peu, par leur forme, des tombes contemporaines de Bodzanowo: elles sont plus grandes, et leur mobilier, quoique plus diversifié, a plus souffert de l'action du feu et de la destruction rituelle.

Le gisement d'Adolfin — comme celui de Bodzanów — a gardé son caractère de cimetière jusqu'au haut moyen âge. Parmi les sépultures à squelette remontant au haut moyen âge deux, par leur rite, se distinguent de l'ordinaire: on y avait enterré deux individus considérés comme vampires. Une sépulture analogue du cimetière de Bodzanowo et provenant de la période romaine nous amène à conclure

que les croyances démonologiques de notre peuple remontent à la période romaine ce qui confirme la continuité de la civilisation des anciens habitants de la Cujavie.

Le cimetière d'Adolfin est, sur un espace de 4 km, le troisième gisement au bord de la Bachorza; gisement où, sur les vestiges de la période romaine, se superposent ceux du haut moyen âge.

La bourgade artisanale de la période romaine à Adolfin, qui représente deux branches de production à un même endroit, constitue une nouveauté en son genre sur le territoire de la Pologne centrale. Car si les gisements métallurgiques ne sont pas rares dans la Cujavie, l'apparition de fours à poterie dans le voisinage de fours à minerai illustre assez clairement le niveau supérieur de l'organisation de la société des habitants de la Cujavie au cours de la période romaine. La construction du four découvert à Adolfin constitue le prototype des fours à poterie plus jeunes de quelques centaines d'années des bourgades industrielles de la Pologne méridionale.

La production artisanale, auprès des fondamentales occupations agricoles sur les terres fertiles de la Cujavie, créait des conditions favorables au développement de la colonisation de la vallée de la Bachorza où, dans un rayon de 3 km, on a constaté l'existence de 5 grandes bourgades qui ont duré jusqu'à la période romaine tardive.